

Tóth Sándor

ÁRPÁD NYOMÁBAN

Árpád sírja Altenburgban

Mindig is érdeklődéssel figyeltem, de soha nem volt célom Árpád vezér sírjának kutatása. A „Győztes csatáink” című könyvsorozatomban első részének, a „Pozsonyi csatá”-nak adatgyűjtése során, kutatás céljából végigjártam Ennsburgtól Pozsonyig a történelmi színhelyeket. Hainburg an der Donau területén, Árpád sírjának lehetséges helyszínére leltem. Mivel a források meggyőzőek voltak, úgy döntöttem, hogy kutatásomat erre a kényes területre – Árpád sírjának kutatására – is kiterjesztem.

Régóta vallom, hogy egy turáni fejedelmet csak a hagyományoknak megfelelően, rangjához méltón temethettek el. A mi kultúránk ezt egyszerűen megkövetelte. Legfőképpen és megkülönböztetett módon érvényesült ez a tisztességadás a legnagyobb fejedelmek és királyok részére. Ennek tükrében, a feladat súlyosságát mérlegelve, kutatási eredményeimet tényekkel, meggyőző forrásokkal és fotókkal kívánom bemutatni. A munkát csak az adott helyszínre, a Hainburg an der Donau területére koncentrálok. Magyarként azt kívánom, bárcsak ne lenne igazam, és Árpád sírja mégis csak hazánk mai területén kerülne elő. Az igazság azonban úgy érzem fontosabb, mint sze-

mélyes érzelmeim. Fontosnak tartom, hogy a kutatást saját akaratomból és a magam költségén végeztem, mindennemű elkötelezettség nélkül.

Deutsch Altenburg szakrális temetőjében a Duna fölött, a Templom-hegyen áll egy tumulus, (hügelgrab, kurgán), amit a helyi legenda Attila esetleg Árpád sírjának vél. A kurgán magassága talán 16 méter, míg kúp alakú hantjának átmérője 80 méter körüli lehet.¹ A sírdombra kerengő út vezet fel, egészen a csúcsáig. Alakjában monumentálisnak hat, és magányosan áll a temető parkban. Formailag hozzá legközelebb a zempléni honfoglalás kori vezéri sírhalom áll véleményem szerint. Az ausztriai dromosz sírok sorozatába nem illik bele. Ezek közül a Balácán, és Rapportkirchenben feltárt sír építményekkel tudtam összehasonlítani, amelyek jelentősen más formájúak. Az ilyen jellegű sírhalmokra nyugati tájolású, egyenes feljárat vezet, és szinte valamennyi ellipszis alaprajzú. A dromosz sírok falazott, kőépítmény jellege sok esetben azonnal felismerhető. Az egykori Noricumban és Pannóniában található dromosz sírok főleg a Rábától délre, a Dráva felső fo-

¹ Otto H. Urban felmérése alapján.

lyásánál csoportosulnak. Ezek a kelta, boi népek temetkezésének kulturális emlékei. Korukat az osztrák archeológia az I-II. századra keltezi. A Duna menti provinciák vezető rétegei szintén átvették a halomsíros temetkezés kultúráját alkalmazkodva az őslakosok temetkezési szokásához. Továbbra is építettek falazott sírkamrákat, de ők is földdel fedték be, így hasonlítottak a kelta sírépítményekhez. Később a kelták egyszerűbb sírépítményeket is emeltek, amelyhez nem tartoztak falak és boltívek, csupán a földfeltöltés alatt egy méhkas formájú kőrákás állott. Ilyen jellegűek a pannóniai tartomány inotai, kálozi és környei kocsis temetkezések sírjai. Az altenburgi kurgán azonban ezekhez sem hasonlít.

Természetesen a sírhalom korát és történelmi szerepét csak egy ásatás során lehetne kétséget kizáróan tisztázni. Ennek megindításához azonban szükséges a történelmi háttér kutatása, adatgyűjtés az objektumra vonatkozóan. A hely fontosságát felismerve Keil József már végzett a területen kisebb ásatást 1934-ben. Kutatóárkokat ásatott a tumulus közelében, amit később dunai kavicssal töltetett be, nyilván azt feltételezve, hogy egyszer a kutatás még folytatódni fog. Keil kutatását egy ide vonatkozó lengyel legenda indította be, amelynek nyomára ez idáig nem sikerült rá bukkannom.² Mivel az osztrák archeológia is hun-türk típusú tumulusként határozta meg a sírépítményt, van rá remény, hogy a magyar történelmi források összegyűjtésével a kurgán a figyelem központjába kerüljön. Az osztrák kutatók a sír hun jellegét azal indokolták, hogy az, alakjában és formájában jelentősen eltér a megszokott Alsó-Ausztriai hasonló temetkezési építményektől. A vaskori tumulusok kutatói, Otto H. Urban és Karl Kaus³ az altenburgi tumulust nem sorolta be a vaskori kelta és római császárkor halomsírhalmjai közé. Urban, a bécsi egyetem őskori-koraközépkori régész és történész kutatója írt röviden a tumulusról. Kutatásai alapján szerinte „ide temették a legendás királyt, Árpádot, vagy a hunok királyát, Attilát.” Tanulmányában leírja, hogy a XVIII-XIX. században sokan keresték itt a királyok kincsét, ami állítólag egy szekérnyi arany lehetett. Jól érzékelték, hogy egyedülálló sírok ritkán fordulnak elő a tarto-

mányban, túlnyomórészt csoportokban (3-15 halom) helyezkednek el. Sőt Schandorfban, Königsdorfban és Raxban több mint 50 halom is áll egy csoportban. Az altenburgi e miatt is egy egyedi esetnek számít a területen. Általában a hun sírokat elrejtve, meglehetősen elhagyatott vidéken, alig lakott területen emelték. Ezzel szemben az altenburgi tumulus mintegy demonstratíván a Duna feletti szent hegyen, a figyelem központjában, sűrűn lakott területen található. Carnuntum – a császárkorban mint Pannónia Superior fővárosa – 50 000 lakossal bírt.

A Brockhaus Encyklopédia, az altenburgi tumulust magyar temetkezési helyként tartja számon, mint Aryads (Árpád?) temetkezési helyét. Sajnos a keresztnevet rosszul fordították németre, de szinte biztos, hogy Árpádot értettek alatta.⁴

A Natural History Múzeum (Bécs) 13. szobájának termében látható egy freskó, ami az altenburgi székesegyházát ábrázolja. A képet Robert Russ festette 1889-ben. Itt a festő kiemelt szerepet szánt a tumulusnak. A kép címe szerint Árpád vagy Attila sírja lehet.

Enea Lanfranchi,⁵ a dévényi kőbányák tulajdonosa is az altenburgi kurgánban vélte megtalálni Árpád vezér sírját. A hölgy mérnökként 1870-ben jött Magyarországra és Pozsonyban telepedett le. Magyaraként élt, alapítója volt a Magyar Történelmi Társulatnak. Komolyan foglalkozott a magyar történelemmel, így Árpád sírjával is. Határozottan állította, hogy a fejedelem sírját rejteti a templomhegyi tumulus. Enea Budapestnek ajándékozta 14 000 darabból álló térképgyűjteményét, festményei és metszetei egy részét. Az ő találmánya volt az önműködő sikló, amit főleg a dévényi gránitkő bányájában használtak. Találmányát a legfejlettebb országokban is szabadalmaztatták. Az ő emlékének tiszteletére írtam le rövid történetét.⁶

Most pedig vizsgáljuk meg a történelemben, hogy lehetséges elmélet-e Árpád sírját Deutsch Al-tenburgban keresni. A források szerint⁷ Árpád a pozsonyi csata (907. július 6.) után röviddel el-

² Újság című lap híradása.

³ Norisch Pannonische Hügelgraber-Noricum pannóniai halomsírok. Várpalotai konferencia 1988

⁴ Brockhaus Encyklopédia, Bécs 1894-1896 14. Kiadás

⁵ Született Lombardiában 1850. május 30-án. Elhunyt Pozsonyban 1895. március 9-én.

⁶ Megtalálható a Hainburg an der Donau honlapján. Alsó-Ausztria, Bruck-Lajta tartomány

⁷ Anonymus

hunyt. A halál oka lehetett a fejedelem csatában szerzett sebesülése is. A sebesültet a csataterőről a nyári melegben dühöngő pestis elől menekíthették a közeli Carnuntumba, a Kárpát-medence akkori legnagyobb városába, lényegében a fővárosba. Hiszen Pannónia újraegyesítése után ismét Carnuntum látta el ezt a szerepet. A sebesült, ekkor már a hatvanas éveit taposó fejedelem az altenburgi hőforrásoknál gyógyulhatott. Sőt mivel az itteni gyógyvíz jód és kén tartalmú, a sebek fertőtlenítését is megoldhatta. Azt már az adott kor gyógyítói is nyilván felismerték, hogy a jód milyen hatással van a sebek kezelésére. Ám a vezért a gondos kezelés sem tudta megmenteni. Ez az esemény valószínűsíthető, hogy Árpádot itt helyben helyezték örök nyugalomra. A nyári melegben nem is volt ésszerű hogy a testet messzire szállítsák, már csak kegyeleti okokból sem. Egy turáni fejedelmet, jelen esetben Árpádot a kötelező szokás szerint méltón és pompával kellett eltemetni. Maga a *Gesta Hungarorum* is hangsúlyozza a tisztességes temetés valóságát.

A magyarság temetkezési szokásait feltárta Kiszely István (233-236. old.)⁸, és Bakay Kornél (II. Köt.)⁹, akikben tanáraitam tisztelhetem.

Tehát az adott kor szokásához híven, a hagyományoknak megfelelően temették el a fejedelmet, nem, pedig valamiféle misztikus módon. A tisztaság, szokás szerint azt jelenthette, hogy teljes lovas, vagy részleges lovas temetkezési formában történjék meg a szertartás. A hosszú túlvilági útra helyezték melléje fegyvereit, használati tárgyait, lovának szerszámzatát valamint lássák el étellel-itallal bőszégesen. Hasonlóképpen, mint őseit a keleti pusztákon, vagy mint a zempléni vezéri sír lakóját.

Az osztrák régészek magányos lovas sírt találtak Gnadendorfban, ami egy ifjú magyar harcos földi maradványait tartalmazta. A csontvázat gazdag lelet együttes kísérte a túlvilágra. Aranyozott ezüstszerelések szablya, ezüst hajkarikák, pénzek, gazdag lószerszám. A mellékletek hosszan tartó használatról árulkodtak, részben korabeli javításokat találtak rajtuk. Tehát a tárgyak nem a fiatal harcos számára készülhettek, hanem valamely őstől örökölte. Az ifjú harcos, előkelőség sírjában talált pénzek 902-ben kelteztek, így akár a pozso-

nyi csata áldozata is lehetett. Számunkra fontos, hogy a Gnadendorfban eltemetett ifjú nemes magyar vitéz is halálának helyszínén helyezték örök nyugalomra a szokásoknak megfelelően, tisztességesen. Melléje került lovának szerszámzata és teljes hadfelszerelése. Igazi pompával küldték a túlvilágra. A pompa egy fejedelemnek még inkább kijárt. Az égi istenek földi helytartója, a fejedelem vagy király, csak rangjához méltóan távozhatott az örök élet birodalmába. Ez az adott korban azt jelentette, hogy testét földbe temessék, és sírjára halmot emeljenek. A halom nagysága a földi életének megfelelő rangos emléket kívánt. Semmi sem indokolta az adott korban, hogy a testet bárhová száműzzék, elrejtsek. A misztikus temetések története sok esetben fantázia, egy turáni fejedelem számára esetleg szentségtörés is lett volna.

Most nézzük meg, mit írnak az ősi krónikák erről a témáról. Nemzeti történelmünk legrégebbi és legnagyobb Eposza, a *Gesta Hungarorum* Anonymus P. mester munkája szinte egyedülként ír az ide vonatkozó eseményekről. Anonymus értelmezésénél az a legfontosabb, hogy bízzunk eleinkben, és jó szándékkal értelmezzük ezt az írott forrást. Anonymus a királyi kancellária bizalmasa, Isten hű szolgája, már csak státusza miatt sem írhatott valótlanokat. Tanult kortársai szintén tisztában lehettek a múlt történéseivel, és nyilván szóvá tették volna a ferdítéseket. A *Gesta* megírása után eltelt évszázadok folyamán, legfőképpen az újkorban mégis támadták ősi krónikáinkat, sokszor idegen érdekek uszítására. 1827-ben Dobrovsky cseh apát nyíltan hirdette, hogy „nem fog névtelen jegyzőnkön egy hajszálnyit becsületet sem hagyni”. Mi magyarok soha ne álljunk a hamis próféták uszítása mellé, ne söpörjük le nemzeti történelmünk legértékesebb információit a bölcsek asztaláról.

A *Gesta Hungarorum* 52. fejezetében ez áll. „Ezután az Úr megtestesülésének 907. esztendejében Árpád vezér is elköltözött ebből a világból. Tisztességgel temették őt el egy kis folyónak a forrása felett, amely kőmederben folyik alá Attila király városába. Egyszersmind ott a magyarok megtérése után a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére egyház épült, amelyet Fehérnek hívnak.”¹⁰ Megvizsgálva az idézet valóságtartalmát az altenburgi

⁸ Magyar őstörténet. Gödöllő, 1996.

⁹ Magyar őskutatás régészeti forrásai. MBE. Miskolc, 1998.

¹⁰ *Gesta Hungarorum*: Anonymus

tumulus függvényében, meglepő azonosságok kerülnek elő. A szent hegy alatt, ahol a tumulus is áll, fakadnak a hóforrások, amelyek vizét egy patak a Dunába vezeti. Ennek a pataknak a medrét részben már a római időben kikövezték. A kőmeder főleg a patak torkolatánál maradt meg mostanáig, ahol még a római köves út is látható. A patak itt lényegében egy szabályozott egyenes vonalú csatorna. Tehát ez az állítás igaz, mégpedig minden belemagyarítás nélkül. Ráadásul közvetlen a hegy alatt fut a patak, amely melegvize miatt tűnhetett fel olyan mértékben, hogy szerepeljen a szűkszavú krónikában.

Az idézett krónika második része is helytálló adat a mai viszonylatban. A kurgántól alig hatvan lépés távolságra ott áll a ma is Boldogságos Szent Szűz Máriáról elnevezett monumentális kegytemplom. Az építmény közepső traktusában megmaradt

a korai Árpád-kori templom rész. Ezt Szent István királyunk építtette 1028-tól. A baloldali templomhajó Szent István oltára felett a király lovas alakja látható az oltárképen, amit Gróf Koháry István 1726-ban készíttetett. A székesegyház főoltárképén a Boldogságos Szent Szűz Mária alakja látható a kis Jézussal. Az egész templom még a mai korban is őrzi a magyar egyházi kultúra emlékeinek egész sorát. A szentély irányában bővített templom mér műves ablakokkal tagolt magas gótikus toldalékot kapott. Szintén ekkor épülhetett a karsú harangtorony is az épület túlsó végére. A két gótikus toldalék tehát mindkét oldalról lezárja a Árpád-kori ősi templom részt. Ám a török időkben a jelentősen romossá vált tornyot a XX. században átépítették. Ekkor került ide az új bejárat is. Tehát a krónika idézett második része is beillik a feltételezett Árpád sír legendájába.

Boldogságos Szent Szűz Mária temploma Altenburgban

A hosszahajós hatalmas székesegyház mellett áll egy másik szakrális egyházi épület is, amelyet ma temetkezési kápolnának használnak. Ez egy ősi, Árpád-kori kerektemplom. A rotundához keletre tájolt félköríves szentély karéj csatlakozik. Az egyik épület kövére az „élet rózsája” magyaros szimbólumát faragták. Egy másikon a hun liliom látszik. Építési korát az osztrákok a XII. század

elejére datálják. Az építés időpontja régészeti szempontból erősen vitatott. A kerektemplomok kor meghatározásánál sajnálatos gyakorlat, hogy az építmények korát „fiatalítják”. Ennek egyik fő oka, hogy Szent István királyunk római keresztény államának megalapítása előtt nem épülhetett egyházi épület a Kárpát-medencében a hivatalos egyháztörténet szerint. Ez az álláspont tarthatatlan,

hiszen pl. az osztrák és német történészek is keresztény avar püspökségeket tartanak számon e területen már a 9. századtól. A kereszténység hitvallása Pannóniában töretlenül kimutatható a római kortól egészen Árpád népének bejöveteléig. Igaz, voltak olyan időszakok, amikor csak szórványban. Az avar idők kereszténységének központja Moseburg (Zalavár) írott forrásokkal is igazolható. Számos esetben a pannóniai kerek templomok Szent István uralkodása előtt épültek. A kerek templomok funkciója és a bennük zajló liturgia inkább a keleti keresztény rítusnak felel meg. Altenburg esetében, a hosszahajós templom építése után vajon mi indokolta egy kerek templom felépítését a hatalmas épület árnyékában? Szinte biztos, hogy a rotunda épült előbb.

Összefoglalva:

A Szent-hegyen álló Árpád halom mellett szakrális épületek állnak, amelyet felszentelési nevükkel igazolnak az ősi krónikák. Az egész hegy, összességében egy szakrális temető helyszínét mutatja még a mai korban is. Egy kis folyó feje fölött található, ahogy azt Anonymus írja, a kőmederben folyó patak felső folyásánál. A kövezett meder egyenes, láthatóan mérnöki munka. Az egyházi épületek fehér mészkőből épültek, tehát hívhatták Fehér¹¹ Templomnak is, mint ez számtalan esetben elő is fordul a Kárpát hazában. Esetleg utalhat Györffy György magyarázatára is, amely „a helynevekben a fehér szín a királyi udvarral való kapcsolatra, esetleg a templomok királyi alapítására utal”. Ez a magyarázat levezethető a fehér színnek a hatalmi elithez való kapcsolatából. Kiegészítésül: „A fehéregyházak, fehértemplomok a fehér magyarok, tehát az államhatalomhoz hű, kereszténységükben erős közösségek templomai is lehetnek”.¹² Tehát a Szent István király által építtetett altenburgi székesegyház is nyilván ide sorolható.

Amennyiben Árpádot valóban ide temették akkor ez a hely a krónikák szerint azonos kell, hogy legyen Sicambiával, illetve Attila városával Etilburggal. Vizsgáljuk meg ennek a lehetőségét is a legendák szövegére hivatkozva. „Attila királyi székhelyet állított magának a Duna melletti felső hévizek fölött. Minden régi épületet, amit ott talált

megújított, és az egészet igen erős fallal vétette körül. Ezt magyar nyelven most Budavárnak mondják a németek, pedig Etilburgnak hívják.” A pannóniai tartomány Duna menti „felső hévizei” a folyó legfelsőbb folyásánál nézve a régi Carnuntum, illetve a mai Bad Deutsch-Altenburg területén vannak. Tehát a krónika „felső hévíz” jelentése egyértelműen ide azonosítható. A Duna mentén feljebb nincs Pannóniában több hőforrás. Ráadásul a „civitatem Athilae regis” elnevezés is jelzi, hogy a „Ecelburg” név Attila és nem Aquincum (Acincum) félremagyarázott változata. Különösképpen, hogy a Hainburgot is említő Nibelung ének valójában Etilburgnak nevezi Attila városát. Maga a vár szó (burg) különben ma is él a város elnevezésében, csak Német Öreg Várrá alakult, a nemzetség váltás során.

Többen írják¹³ „Kétségtelen, hogy Attila király a régi Sicambiát felújította, ami később avar székhely is lehetett, majd Árpád esküdttársaival együtt megcsodálta annak maradványait, de a romok ez időbeli helyreállításáról se a Gestában sem a Krónikában nem esik szó.” Itt kétségtelenül egy hatalmas romvárosról van szó, amit Attila új-jáépíttetett. A római hódítások révén Carnuntum Pannónia¹⁴ tartomány részévé vált. Területén az I. század közepén a XV. Apollinaris légió állandó katonai táborát építtette. Vespasianus uralkodása alatt tovább bővült kaszárnyák, kórház, műhelyek, raktárak sokaságával. A század végén a táborból délnyugatra lovassági telepet létesítettek. A polgárvárost Hadrianus municipium rangra emelte. (Municipium Aelium Carnuntum). A Jupiter szentélyt a város keleti peremén emelkedő Pfaffenbergen emelték. Trajanus uralkodása alatt vezényelték a városba a XIV. légiót, amelynek a római uralom végéig ez lett az állomáshelye. Ezen kívül itt állomásozott a Classis Flavia Pannonica dunai flotta első hajórajja is. A markomann háborúk idején a 171-173 közötti években Marcus Aurelius főhadiszállása volt. Carnuntum Pannónia fővárosa, majd a ketté osztást követően Pannónia Superior fővárosa lett. A főváros helytartóját Septimius Severus 193. április 9.-én Carnuntumban római császárrá kiáltották ki Pertinax császár meggyilkolását követően. Légióinak gerincét a dunai provinciák, de főleg pannóniai katonák alkot-

¹¹ A Gesta, Alba – Fehér templomot említ.

¹² Idézet Darai Lajos: Kitagadott Árpád örökség? Turán 2008 I. szám

¹³ Akár Berenik Anna: Nem oda Buda! tanulmányában

¹⁴ Jelentése: „Kenyeres Tartomány”

ták. Carnuntum lakossága Septimus Severius császár idejében már 50 000 lakossal bírt. Később az újraegyesítésnél ismét Pannónia fővárosa, sőt a Kárpát-medence legnagyobb városa lett. Ezzel szemben Aquincum 15 000 lakosú.

Sicambriában a középkori krónikák szerint Attila a Duna mellett fényes palotában lakott. Ez időben Attila városának és Etilburgnak is nevezték. Etilburgban keresztény egyház is állt, amelyről a krónikák sűrűn tesznek említést. Deutsch-Altenburg egy része ma is hatalmas rommező, amely a régészeti kutatások tükrében szinte minden időben lakott hely, főváros volt. A város régészeti kutatása közben előkerült leletek egy része is elkülöníthető a római hagyatéktól. Ezek közül talán csak a rovásos gyűrűket említeném, amelyek megfejtése bizonyára érdekes feladat lenne a magyar kutatók számára is. A múzeumi ismertetőben az ilyen jellegű tárgyak csak tényként vannak közölve, de minden esetben magyarázat nélkül. Szintén elgondolkodtató a tucatnyi „Attilus”¹⁵ feliratú faragott kőemlék, amely az itteni formákban sehol nem került még elő a provinciában.

A Frank Birodalom császára, Nagy Károly az avarok feletti utolsó nagy csatáját Pannóniában, a Duna mellett vívta. Ott, ahol az avarok fővárosa, Attila Etilburgja állott. A császár a győzelem után az elfoglalt várost elpusztította, majd a helyén a Duna közelében, a nagy hegyek alján, egy jelentéktelen dombon keresztény templomot építtetett.¹⁶ És láss csodát: a leírás megegyezik az altenburgi helyszínnel. A valóban jelentéktelen, 20 m magas dombon állnak az egyházi épületek a Duna fölött. Ezt a templomot építtette újjá Szent István és nevezték el Fehéregyháznak (Alba Ecclesia). Természetesen ilyen jelentős építményt nem akárhová és nem akárkinek a tiszteletére, emlékére emeltek.

A szakrális temetődomb és egyházi építmények fölött ott áll a nagy hegy, amit egykoron Sicannak neveztek. A mai neve rendkívül érdekes. Hundsheimer-berg. Magyarul Kuttyák Otthona. Ez az elnevezés eleinte Hunsheimer-berg formában

szerepelhetett, ami valójában a Hunok Otthonát jelentette. Ám a németek térnyerése után egyszerűen lekutyázták a hunokat, így kaphatta új nevét és lett belőle Kuttyák Otthona. Tudjuk, hogy Attilát a nyugati keresztény világ Isten Ostorának nevezte és sok esetben kutya fejjel ábrázolta. A hunok és magyarok szokása volt ketté vágott kuttyára esküdni, amelynek megszegése főben járó bűnnek számított. Az ellenség is jól tudta ezt és nem egyszer fordult elő, hogy döglött kuttyákat dobáltak a csatatereken a magyarok elé. Ezzel az ellenség igyekezett felbőszíteni minket, és elhamarkodott támadásra ösztönözni. Legfőképpen a csehek, így II. Ottokár ingerelte ily módon seregeinket. A gúnynev azonban egyértelműen utal a hunok lakhelyére, ami ez esetben Etilburg, Attila városa volt.¹⁷

Nagy kérdés azonban, miért Buda neve maradt fenn az utókor számára egy város elnevezésében Attilával szemben. Hiszen a történelem mai álláspontja szerint Attila volt az ismertebb, nagyobb hatalmú hun király, míg Buda, csak mint társuralkodó szerepel a köztudatban. Így nyilván az lenne logikus, ha és amennyiben Attila városa azonos lett volna a mai Budával, azt a nagyobb méltóságról, Attiláról nevezték volna el. Azonban lehetséges, hogy Attila városa Buda városával nem volt teljesen azonos, sőt nem is ezen a környéken lehetett. Külön volt tehát Attila városa Sicambria, Etilburg, illetve Buda városa. Mivel a történelem viharai során Sicambria területe elveszett a magyarság számára, a németek új nevet adtak neki. Ámbár ez a krónikából is kiderül, mert a teutonok a várost sokáig Etilburgnak nevezték. Ám a keveredés abból is fakadhat, hogy néha Buda király is tartózkodhatott Etilburgban, esetleg még ezt a várost is elneveztethették róla. Attila ugyanis nem kedvelte a kőfalú házakat, városokat. „A városoknak, váraknak ura vágyott lenni, s azokon uralkodni, de bennük lakni nem szeretett. Idegen fajta kísérete lakik vala városokban és falvakban”¹⁸ Attila ezért inkább a Duna-Tisza között keresendő úgynevezett nyári szállásán, fővárosában lakott. Tudjuk a követjárások idején is ott tartózkodott. Hiszen Priskosz rétor írásában megmaradt, hogy azon a sík helyen sem kő, sem pedig erdők nem

¹⁵ Archeologisches Museum Carnuntinum Bad Deutsch Altenburg a jelzett példa leltári száma 301. 1891-ben találták Petronell Pfaffenbrunnwiese területén.

¹⁶ Sashegyi Sándor: Pomáz-Florentia-Sicambria-Ósbuda. Napmadár füzetek

¹⁷ Később a törökök is ebhitűnek nevezték a gyaurokat

¹⁸ Szabó Károly fordítása.

voltak. Csupán Onogesus fővezér épülete volt Pannóniából hozott kövekből építve.

Lényeges továbbá, hogy a sicamberekről szóló első említések a római történetírásban akkor bukkannak fel, amikor Pannóniát hódoltatják a légiók. Ez azt jelenti, hogy a sicamberek pannóniai népek voltak. Tacitus, Claudius és Plinius is írt a sicamberek seregeiről, akik a rómaiak szövetségesei voltak. A valóság igazolását, eredetiségét bizonyítja Chlodwig megkeresztelése, aki később megalapítja a Frank Birodalmat. „Hajtsd meg a fejed büszke Sicamber, imádd, amit eddig megégettél és égesd el, amit eddig imádtál.”¹⁹ Mondta Remigius püspök Reimsben midőn megkeresztelte Chlodwigot. Figyelemre méltó továbbá, hogy a régi Kézai, Thuróczy, Budai, Képes Krónika mind azt állítják, miszerint a régi Buda Sicambria romjain épült fel. Ezek a történelmi kútfők ismertették a frankoknak és gallusoknak Duna melléki Sicamabriából való származásának legendáját is. A francia hagyomány szerint őseik Trójából származtak, és Sicambriából indultak el nyugatra, ahol később a Szajna partján Párizst megalapították. Az egykori trójai herceg Paris emlékeztetére.

Sicambria a Kárpát-medencében ősi helységnévnek számít, hiszen az Árpádoktól a XVII. századig említik a krónikák, Kézaitól Istvánffyig. A XVI. század végén még Oláh Miklós püspök is említi Sicambria városát. Azonban pontos földrajzi meghatározások nem mutatnak rá a város helyzetére. Ezért is vitatott a pontos helyszíne a mai napig is. Egy biztos csupán, hogy a város a Duna partján, a felső hévizeknél, egy nagy és ősi romvárosra épült. Ezek a mutatók bizony így a mai Deutsch-Altenburgra is kétségtelenül ráillenek.

A város alatt, ahol a kövezett medrű patak torkollik a Dunába, megtalálható az egykori római kövesút maradványa. Ezt az utat a hajó vontatók is használhatták, hiszen szinte a vízparton vezet. A város alatt egy ma is látható gázló vezet át a Dunán, ami az egykorú Borostyán út vonalába esett. Az értékes ásványi anyagot ezen az útvonalon szállították nyugatra. A gázlóról a krónikák is megemlékeznek, midőn Attila hadai itt keltek át a

Dunán, majd az „ausztriai Tulna városa felé vultak, ami három pihenőre van Bécestől.”²⁰ A krónikás azt is hozzá teszi, hogy Tulna városát ekkor még a latinok lakták. Tehát itt a mai ausztriai Tullnról lehet szó, amely közel esik Carnuntumhoz, illetve Attila városához. Itt meg kell jegyezni, hogy Dümmerth Dezső a pannóniai Tolnával azonosítja a krónikában szereplő Tulna városát. Ezt Berenik Anna „nagyszerű meglátásnak” állítja be a Nem oda Buda című tanulmányában. Ehhez viszont előbb be kéne bizonyítani, hogy a hazai Tolna létezett-e városként Attila idejében. Az ausztriai Tulln viszont létezett, a római időkben Comagena néven jelentős erődített település volt a Duna déli partján. Akárhogy is volt, Tulln városában áll a Duna parton Európa legmonumentálisabb hun szoborcsoportja, méltó emléket állítva a legendás hun királynak. A Nibelung éneket tartalmazó „könyv” a szoborcsoport része és az olvasható benne, hogy egykoron itt volt Magyarország és Németország határa. A kutatások szempontjából rendkívül jelentős ez a mondat. Visszatérve Carnuntumhoz, a stratégiai fontos hely biztosított átkelést a magyarok nyugati hadjáratai alkalmával is. A Duna főágán ezen a helyen volt a legbiztonságosabb átkelő nyugat felé. A római korban a markomann háborúk idején is ezért játszott fontos szerepet Carnuntum a történelemben. Marcus Aurelius éppen ezért három évig innen irányította a római légiókat.

Állításomra a további bizonyítékot a Fehérvár – Fehérfolt Alapítvány címlapjának XVII. századi metszete szolgáltatta.²¹ A metszetet Jacobius Tollius „Epistolae” című könyvében közölte, az ábrát John van Vianen, valószínűleg az 1683-as bécsi török hadjárat során készítette, amikor is a törökök Altenburgot is elfoglalták. Ez a metszet a mai Óbuda területére nézve földrajzilag nem illik rá, viszont pontosan egyezik Hainburg an der Donau geológiai viszonyaival. A metszetet, a mai Budával azonosítani nem lehet. Talán a budai várhegy és a mögötte álló Gellért-hegy még belefér a képbe, de a hegytől balra álló Csepel-szigetre ábrázolt két magas hegy bizony hamis állítás. Sőt a Duna ellentétben a valóságtól a metszeten a Gellért-hegytől számítva balra kanyarodik, így ez

¹⁹ A 496-ból származó írás a keletről jött frankok és gallusok nyugatra vándorlását igazolja, amit a modern francia történelemtudomány is aláhúz. Németh Péter: Ismeretlen romok a Pilisben. Történelmi Szemle, Buenos Aires 1970.

²⁰ Mivel ez az adat Kézaynál nem szerepel Berenik Anna szerint az Anjou krónikás toldotta csak be.

²¹ Zolnay László nyomán.

sem igaz. A metszetet rajzoló mester, ekkorát nem tévedhetett. A metszet tehát máshol készült. Egy másik állítás szerint a Szűz Mária temploma az Ezüst-hegyen állott, de valljuk be őszintén, erre sincs perdöntő bizonyíték.²²

Nézzük meg mi a helyzet Deutsch-Altenburg függvényében. A mester a metszetet az egykori római Petronell városából nézve ábrázolta, így látva Deutsch Altenburgot, illetve az egykori Sicambriát. Először a Templom-hegy tűnik elő, mögötte a Gellért-hegyre kissé hasonló hainburgi-várhegy, amely már a Nibelung énekekben is szerepelt. Ettől balra egy magashegy látható a Braunberg, amelyen egy kelta oppidumot tártak fel a régészek. A Templom-hegytől jobbra az egykori Sican-hegy, mai nevén a Hundsheimerberg látható. A domborzati viszonyok szerint tehát a Vetus-Buda, Alt-Offen című XVII. századi metszet egyértelműen a valóságot rögzíti Altenburgban, és nem tényszerű a mai Óbuda területét nézve. Sőt a Duna itt a hainburgi-várhegy mellett balra kanyarodik, úgy ahogy a művész is ábrázolta a metszeten.

Maga a városkép ábrázolása sem egyezik meg a török kori Budával, ezt a legnagyobb lokálpatrióták sem merik vállalni. A metszeten semmilyen várra utaló erődítmény nem látszik, csak a kerítő fallal övezett székesegyház. A képen látható romok inkább az ősi Carnuntum, Sicambria épületeinek maradványai lehetnek, amelyek még ma is megvannak a városban. A metszeten ábrázolt templom a Szent István király által építtetett Boldogságos Szűz Mária templomának pontos, XVII. századi ábrázolása. Jól látható a romos egy tornyú, épület, magas szentély részletével, aminek gótikus romjait Darai Lajos is jelezte a metszeten.²³ Ez a gótikus szentélyrész valójában igen fontos bizonyíték, hiszen igencsak egyedi, és csakis Altenburgban áll ebben a formában. Sőt a torony támpillérei is a mai valóságot tükrözik. A torony ablakait és annak új bejáratát a II. világháború után neogótikus stílusban állították helyre a Marienkirche Bad Deutsch-Altenburg szakkatalógusa szerint. Szintén azonosságot mutat a kerítő fal, és a székesegyháztól jobbra látható a kerek templom épülete, amely már meggyőzően hatásos kell, hogy legyen a szkeptikusok számára is. Még az épület tájolása is a mai helyzet pontos megfelelője. Sőt a

20 méter magasságú Templom-hegy is konkrét helyszínnek tekinthető. A metszeten a templomtól jobbra látható egyedi piramisszerű építmény ismét feltűnik egy 1774-es altenburgi templom ábrázolásának metszetén pontosan azonos helyen. Ez az épület az 1774-es Wien-Albertina nevű metszeten kettős kereszttel ábrázolt feltehetően temető kápolna. Az egyedi épületek a metszeten kétséget kizáróan azonosak, tehát a két metszet egy helyen készült. Úgyszintén a metszeten ábrázolt út feljárata, ami ma a hegyről a városba vezet.

További fontos tényező, hogy az altenburgi Mária templom megvan a valóságban és helyét nem csak feltételezni lehet, mint azt teszi Sashegyi Sándor és az ő nyomdokain haladó kutatók, a Szentetanya helyét illetően.²⁴ A közeli településrészekben, így Pomáz falu közepén álló ősi templomra nincs semmilyen kézzelfogható konkrét bizonyíték, főleg annak Szent István kori jellegére. Írom ezt azért, mert itt, a Budai Káptalan egykori területén is folytak kutatások Sicambria helyének azonosítására. A fentebb jelzett területen igen sok romot rejt a föld, tehát a kutatások fontosak lennének, de sajnos jelen esetben a konkrét bizonyíték kevés. A feltételezések, pedig nem túl meggyőzőek.

A mai Óbudán előkerült középkori leletanyag is kevés ahhoz, hogy egy Árpád-kori főváros maradványait bizonyítsa. Itt a XIX. század közepétől vallatják a földet a régészek, hiába. Schoenwisner osztrák régész nem ismerte el a mai Óbudát Sicambriának és Herculliának, csak azt tudta kimutatni, hogy ennek a városnak a régi római neve Aquincum volt. A magyar régészek és Óbuda kutatók egész hada szintén nem ért el kézzelfogható eredményt Sicambria és Árpád, illetve Attila sírjának kutatásában. Érdy János, Rómer Flóris, Thay Kálmán, Wekerle László és sokan mások kutattak itt évekig, de ásatásaik Sicambria ügyében kudarcot vallottak. Sőt Rómer Flóris határozottan azt állította, hogy a Viktória téglagyár területén előkerült templom rom sem lehetett a Szent István kori Alba Maria egyháza az előkerült régészeti leletek alapján. Azóta sok év eltelt, számtalan régészeti kutatás történt a területen, még sincs új bizonyíték Óbuda és Sicambria azonosságára.

²² Szörényi Levente: Az eltűnt Óbuda nyomában. Bp.1996.

²³ Turán: 2008 I. szám

²⁴ Darai Lajos: Kitagadott Árpád örökség? Turán Tudományos Lap 2008. jan.-márc.

Feltételezhetjük, hogy esetleg a kudarc oka az, hogy hipotézisek alapján nem a megfelelő helyen folytak a kutatások. Erre több szakember, történész, régész is utalt már, de a lokálpatriotizmus erősebbnek bizonyult. Álláspontom szerint azoké a kutatásoké a jövő, amelyek nem álmokat kergetnek, és állításait konkrét bizonyítékok támasztják alá. A sok feltételezéssel szemben az altenburgi kutatások tényszerűek, a megtekinthető valóságon alapulnak. A krónikákban különös hangsúllyal említett székesegyház, amelyet Szent István alapított 1028-ban és a Boldogságos Szent Szűz Mária tiszteletére szenteltek fel és amely Árpád fejedelem sírjánál épült, ma is megtekinthető. Pontosan a hévizek fölött, amint azt Anonymus is leírta. Itt az ideje, hogy higgyünk neki.

Visszatérve John Vianen metszetéhez, a rajz előterében jól látszanak a megfelelő helyen ábrázolt egykori városfal kapujának romjai Carnuntumban. Az építmény boltíves kapuzata ma is szinte az ábrának megfelelően tükrözi a valóságot. A kapu monumentális méretei lenyűgözőek. Helyzete és tájolása a metszettel azonos. A kapunyílás mögött ma is látható oszlopot a művész a metszeten is jelezte. A még álló kaput Heidentor azaz Pogány-kapu néven nevezik ma is. Ez a név egyértelműen utalhat Attila városának egykori fő bejáratára. Egy római keresztény város kapuját aligha nevezték volna el pogánynak, amennyiben annak lakói Isten hű szolgálói lettek volna. Sőt mivel a bejárat a város nyugati oldalán van, még a pogány keleti szomszédok hollétére sem utalhat. A kapu pogány elnevezése egyértelműen inkább a város lakóinak vallási hovatartozását jelöli meg. Etilburg városának főkapuját a németek a hagyományoknak megfelelően, évszázadokon át megőrizve az eredeti nevét, nevezik ma is Pogánykapunak. A középkorban az osztrákok még úgy tudták, hogy a kaput a pogányok építették.²⁵ A mai hivatalos megállapítás szerint II. Constantín római császár számára, a pogányok feletti győzelmének tiszteletére emelték a diadalívet 354-361 között. Azt azért a legszkeptikusabbak sem hiszik el, hogy a római keresztény világ bajnoka, jelen esetben II. Constantín egy Pogány-kapun keresztül vezette diadalmenetét. Arról nem is beszélve, hogy ebben az időben Pannónia északi ré-

sze már nem a rómaiak diadalaitól volt hangos. A ma is folyó ásatások remélhetően komoly eredményekkel szolgálnak a jövőben ezzel a hatalmas építménnyel kapcsolatban is.

A metszeten a Duna mentén tovább tekintve azonosíthatóak Hainburg városának ma is álló tornyai közvetlenül a folyó mentén. A város valóban ma is ilyen. Az eredeti városkapuk és kerítő falak körülölelik a várost, megőrizve a középkori állapotot. A kettős tornyú Bécsi-kapu a nyugati oldalon áll. Kelet felé a Magyar-kapu nyílik, míg a Duna felőli oldalon a Halász-kapu és a Vízi-kapu engedett bejárat a folyó felől. A város déli oldalán meredek hegyen Hainburg ősi erődítménye koronázza a városképet. A metszeten a vár épületei is jól azonosíthatók.

Jacobius Tollius könyvében ábrázolt John van Vianen²⁶ metszet szerint a geológiai és építészeti azonosságok is félreérthetetlenül bizonyítják, hogy a kép Deutsch Altenburgban készült. A Vetus Buda elnevezés nem a mi Budánkat jelöli, ezért is tette elé a művész a Vetus megkülönböztető előnevet. A régi és az új főváros megkülönböztető előneve egyértelművé teszi, hogy két Buda nevű főváros volt. Az egyik – Ósbuda – a mai Altenburgban, majd midőn Szent István korától elveszett a magyarság számára, a későbbiekben az új fővárost is így nevezték el. Azt, hogy miért hívták az altenburgi fővárost Budának bármilyen formában, nyilván további kutatást igényel. Természetesen az sem kizárt, hogy a művész csupán tévedésből a régi főváros nevének ismeretében nevezte el a metszeten látható várost ilyen formában, illetve így akarta közölni, hogy itt a régi fővárosra gondolt. Vianen korának igen híres térkép és metszet rajzolója volt, de nyilván kevésbé ismerte a magyar történelmet és földrajzi elnevezéseket. Alkotásának valóságtartalma, szinte fényképszerű ábrázolása viszont megkérdőjelezhetetlenül reális egész életművében.

Hat pontban összefoglalva megismétlem azokat a legfontosabb tényszerű bizonyítékokat, amelyek ma is megvannak, vizuálisan láthatók és igazolhatók:

1. Carnuntum szakrális temetőjében áll egy fejedelmi, királyi hatalmas sír-építmény.

²⁵ Das Heidentor von Carnantum: Werner Jobst

²⁶ John van Vianen kiváló holland művész (1660-1726)

2. Mellette látható a Szent István király által építtetett Boldogságos Szent Szűz Mária tiszteletére szentelt Árpád-kori katedrális, amelyről Anonymus tudósít.

3. A hegy alatt fakadó forrás (ma termálfürdő) vizét kőmedrű patak vezet a Dunába. Anonymus ezt is említi a Gestában.

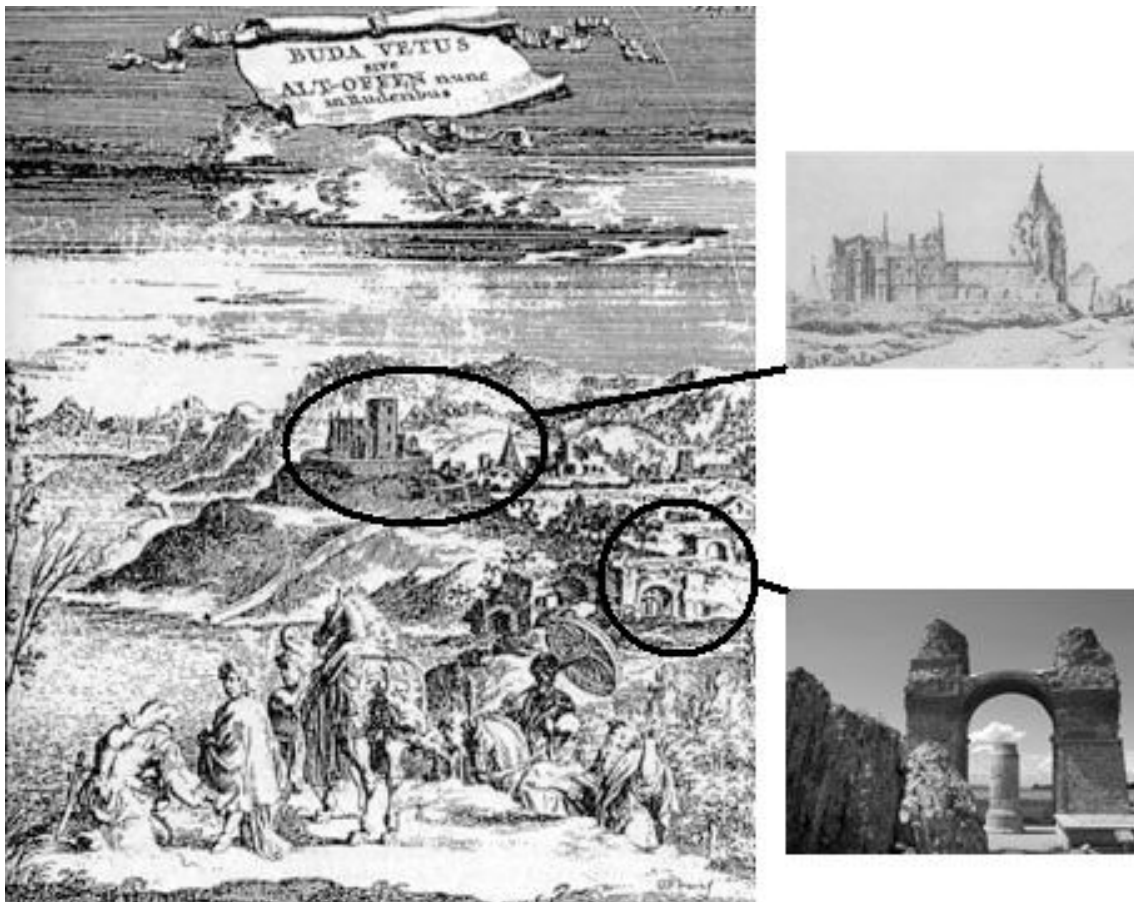
4. A város alatt van a dunai átkelő, amely a Borostyán-út része és a legendák említik.

5. Pannonia Superior (Felső Pannónia) „Felső hévizei” itt vannak. Erről is tudósít a Gesta Hungarorum

6. A Pogány-kapu, Sicambria kapuja ma is megtekinthető, a metszettel azonosan.

Deutsch-Altenburg szakrális temetőjében álló Árpád sírját nem kell keresni, mert ott van. Helye nem csupán feltételezés. Bizonyosság a látható valóság és a rá vonatkozó ősi krónikák elemzése. Az a hely, ahol a fejedelem elhunyt, és ahol el is temették. A mi feladatunk, hogy rávilágítva a tényekre, elősegítsük a tumulus feltárását, a hely

közös osztrák-magyar (német-magyar) közös történelmének függvényében. Mindkét nemzetnek érdekében áll a történelmi valóság kiderítése, a történelmi fehér folt megvilágítása. A kissé álmosan szendergő Bad Deutsch-Altenburg idegenforgalma, történelmi jelentősége magasra szárnyalhat. Kulturális világa megélnéülhet. Anonymus krónikája, a Gesta Hungarorum igaz történet. Nekünk, magyaroknak, új szilárd történelmi alapokat adhat, amelyen elindulva végre igaz úton haladhatunk. Bizhatunk krónikásainkban, mondáinkban úgy, amint azt eleink tették. Carnuntum ősi városa, az egykori Pannónia fővárosa, Attila székvárosa népünk történelmében igen jelentős szerepet töltött be, és emlékezetében, romjaiban ma is nemzetünk egykori hagyatéka. Most, hogy a határok Európának ezen a részén csak jelképesek, érezzük meg jobban a lehetőséget a népek barátságának és együttműködésének fontosságában. Szent István király életműve ezen a területen közös a magyar és németajkú népek hagyatékával, úgy ahogy a kegytemplom is befogadta mind két nemzetet könyörgését és adott számukra irgalmat.

John Vianen metszete

Székelgy Gyöngyi

ÚT A HÁZSONGÁRDI TEMETŐHÖZ

A Házsongárd hívott, a feladat adott volt és én örömmel indultam.

Hajnali órába terveztük az útra lépést, hogy az ott-honi táj rezgéseit legyen időnk felvenni, hogy a táj színes foltjaihoz szemünk hozzászokjon, hogy a madarak kicsit fázós, de a napfényben megcifrázott füttyét fülünk felismerje, és felkészülhessünk a feladat teljesítésére.

A sötét lassan felszakadozott, a szembe jövő autók fénye már nem vakított, Kelet felé haladva az ég-alja kezdte ledobni magáról a nehéz, fekete terhet. Kezdődik egy új nap, a maga friss gondolataival, történéseivel, a feltekert gombolyag szálai lefutottak előttünk és mi követtük a jelölt utat.

Napfelkelte

Közel jártunk a határhoz, mikor a napocska álmosan ásítózott, kibújva az őt védő fekete, nehéz takaróból, felém küldött egy fénysugarat. Megkapaszkodtam a fénysugárban, és kértem segítsen megtalálni a mai nap batyuba zárt, gondosan becsomagolt, dombok, erdők, kanyargós utak közé elrejtett kincseit. Kincseket? Gyöngyszemeket? Értékeket, melyek egy szeletkét jelentenek abból a teljesebből, mely múltunk, kultúránk egészét képezi.

Egy ilyen kis szeletet tapasztaltam, a kalotaszegi Ketesd településen. Első írásos említése a falunak 1399-ből való Ketesd néven, 1437-ben Kethesd, 1576-ban Kettesd-nek írták.

A ketesdi templomot kerestük, melynek híres, szép 30 m magas fatornyát 1930-ban kőtoronnyal

helyettesítették. A templom bővítését Kós Károly tervei szerint végezték. A falu szerette volna megtartani a régi fatornyos templomot, és felszabadítottak területet az új, nagyobb templom részére, de ezt nem fogadták el az egyházi méltóságok, inkább lebontatták a régi templomot, meghagyva annak az északi falát és hozzáépítették az új nagyobb templomot. A régi templom festett kazettáit kidobták, pedig Gyalui Asztalos János még 1692-ben készítette a kazettákat és ez a mester egyik legrégebbi ismert munkája. Szerencsére a Lelkész, összeszedte a patak partjáról a kazettákat, és az új templomba beépítette azokat. Így megmaradtak és most is gyönyörködhetünk a mester munkáiban.

A templomtoronyban két harang lakik.

A templom lelkésze, Bálint Zoltán erősen hagyományőrző, felújítja a régi bútorokat, összegyűjti az ősi használati és dísz tárgyakat, gondosan ápolgatja, elhelyezi azokat. Szeretne egy kiállító termet, vagy tájházat nyitni a faluban. Elmondása szerint a közelmúltban éppen egy kalotaszegi pártát mentett meg, azzal, hogy a feketetői vásárban megvásárolta és a tánccsoport egyik tagjának ajándékozta, hogy ne a vásárporában lelje halálát ez a csodálatos gyöngymunka.

Sajnos Ketesdet sem kerüli el a modernizáció, az ünnepi viseletet már nem a csodálatos bujkák, mellrevalók, muszujok – a női viselet egyik jellegzetes ruhadarabja Kalotaszegen – réklik, fehér harisnyák, szűrök jelentik, hanem a városi ruházat és még konfirmáláskor sem öltöznek a helyi, örökölt ünnepi viseletbe. Pedig van egy mondás, hogy „addig terjed Kalotaszeg, ameddig a muszuj ér”. Biztosan leomlottak már a határok a vidéken, és megszűnt a muszuj szabta szigorúan őrzött kerítés, de kérdem én jó ez így? Csak remélni tudom, hogy a csodálatos ruhák, hímzések nem az arra járó turisták hátizsákjában ébrednek, elmolyosodott hosszú álmuk után.

Haladva az újabb szelet meglelése felé, dombok és kanyargós utak fordulataiban megpillantottam a Magyarbikali templom tornyát, beágyazódva a

körülötte lévő fák koszorújába. Igaz, hogy ez nem a régi fatorony, melyről Kós Károly azt írta, hogy Erdély legszebb magyar haranglábja.

Magyarbikal

Kis faragott kapun belépve a cinterembe, nagy nyüzsgés fogadott, a sírok megtisztulva, a falevelek meleg burkától megfosztva, színes virág ruhába öltöztek és mindenhol szorgos kezek, rendezték a sír ruhák ráncait.

Régi harangláb

Lépcsőkön felsétálva a templomhoz kicsit elszomorodtam, hiszen a templomon lévő repedések tántorgva kiáltanak segítségért. A lebontott faharangláb helyett, Kós Károly tervei alapján készült egy kőtorony hozzá tapasztva a templomhajóhoz.

Ez a torony siratja fából faragott elődjét, és hagyja, hogy az időfoga beleharapjon, távolodik a templomhajótól, a hézag egyre nagyobb, az állapot egyre sürgetőbben kéri a megoldást.

Magyarbikal, első írásos említése 1249-ből származik, Bekaly föld formában. IV. Béla, Pál országbírónak adományozta ezt a földet.

Az 1400-as pápai bulla adata szerint Tamásfalvi Gergely, a falu akkori patrónusa engedélyt kér IX. Bonifáctól templomépítésre. Azzal indokolta a kérést, hogy a rossz utak miatt nehezen tudnak eljárni a bánffyhunyadi Szent Erzsébet templomba, mely 3-4 km-es távolság. Megkapták az engedélyt, és 1401-ben hozzáfogtak a templom építéséhez, melyet Szent Lénárd tiszteletére szenteltek fel. 1694-ben földrengés következtében beomlott a templom gótikus boltozata, a kijavított mennyezetre már kazetták kerültek, ezt Gyalui Asztalos János készítette. A templomban az 1746-os földrengés következtében újabb károk keletkeztek. Ekkor átépítették a templomot, az északi falat meghagyva kiszélesítették a hajót. A kazettákra itt vigyáztak, de mivel nagyobb lett a templom már nem volt elég a kazetta, ezért újakat készíttetnek ifj. Umling Lőrincsel, majdnem száz évvel Gyalui Asztalos János halála után. Umling összhangba dolgozott a fennmaradt Gyalui formákkal, de a motívumokat változtatta, alkalmazta pl. az Apjánál már jól ismert „gyümöleslopó” madarat. Érdekes ez a motívum, jelzi a vidék gazdagságát. Bikal gyümölestermelő vidék, a gyümölesfákon kívül, a határos domboldalokon szép szőlő ültetvények vannak. Igaz, hogy a falevelek az elmúlást mutatták, bár a sárga, vörös színekkel még incselkedve játszadoztak, de eszembe jutott Kalotaszeg nagyasszonyától, Gyarmati Zsigánétól származó áradozás a falu tavaszi látványáról „nem is falu, hanem egy fehér virágtenger, amelyre a tavaszi ég ragyog ... ringó virágözön ... csodálatos illat a tavaszi légben”.

Ifj. Umling Lőrinc munkája a szószékkorona és a nyugati és az orgonakarzat 9-9 kazettája. Az orgonakarzatnál még szerepel 3 kazetta (középsők), amely Lőrinc János munkája. A templomot többször javították, aztán 1923-ban nagyobb felújításra került sor, a hajót nyugat felé bővítették. A munkák során a Gyalui-féle 1697-es mennyezetkazetták sorrendjét megbontották, kiselejtezték a

megkopott kazettákat, és helyükbe Umling Lőrinc néhány 1794-es kazettáját helyezték. Ezen kívül „a szentély mennyezetébe huszonnégy, a hajóéba ötvennégy sablonnal festett táblát építettek be, melyeket Csöregi Márton és Asztalos József festő készített”.

Lukács Endre lelkipásztorral beszélgetve kiderült, hogy kevés a gyerek a faluban. A másik nagy gond a templomnak a helyzete, egyre sürgetőbbé válik az újabb javítás. Most már sikerült összeállítani a dokumentációt, tudtam meg a Lelkésztől, következik az engedélyeztetés megkérése és a nehezebb feladat a pénz előteremtése. Napjainkban egyre gyakrabban találkozunk segítségre szoruló közösségekkel, de biztos vagyok benne, hogy ez a Teremtő mérlegelése, mennyire tudjuk elengedni a dolgokat, mennyire szabadítjuk fel lelkünket, mennyire ürtjük ki tenyerünket, hogy azt adott időben, Isten elé állva imára kulcsolhassuk. Hiszem, hogy a templom tátongó hasadécai, hang nélküli kiáltások, melyek felerősödnek a tavasszal fehérbe öltözött, bódító illatban tovaszálló felhők, nyáron beérett, gyümölcsöt nyújtó ágak, ősszel színeikben pompázó levelet hullató, és elmúlásra készülő gyümölcsfák táncának forgásában.

A helyé a templom, a cinterem csendes megtisztulásában érezni lehet a segítség nyújtás örömeinek sugallatát. A templomot ne hadd testvér!!!

Magyarbikal templom

Indulunk tovább, az újabb szelet vár minket, a titkokat rejtő kanyarok legyőzésében kíváncsian haladunk az újabb csoda birodalmában. A templomtorony már messziről köszönt, integetve szólít: erre-erre vendég, jöjj, nézd meg csinos ruhám ékeit, belsők értékeit.

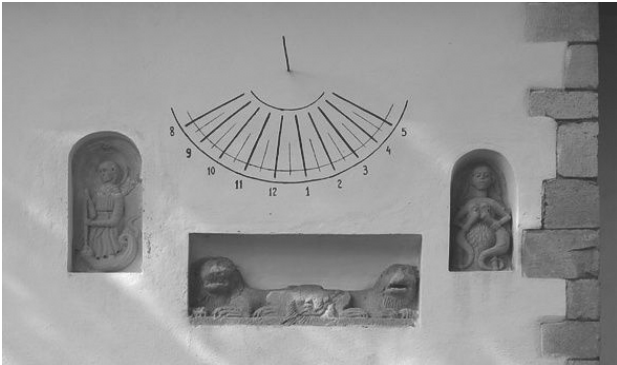
Magyargyerőmonostorra érkeztünk

Magyargyerőmonostor templom

A Gyalui havasok lábánál fekszik a település. A honfoglalás idejében a Kalota nemzetségből öt család telepedett le ezen a területen. Közülük a Mikola család 1196-ban családi monostort épített a területen, ez sajnos elpusztult a tatárjárás és belső viszálykodások következtében, értékeit szét-hordták. A tatárjárás után 1242-ben a Gyerőffy (Kalota nemzetségből) család adományából kezdik építeni az új templomot. 1700-ban III. Károly rendeletei következtében a templomot lerombolták. Újjáépítését a szintén Kalota nemzetségből származó harmadik család Kabos Ferenc kezdi el 1734-ben. Négy fiatornyos kőtemplom épül, nagyon hegyes és magas toronycúccsal. Déli homlokzatán, a külső falon található a régió egyetlen napórája és három szobor. A szobrokat Debreczeni László helyeztette el az 1936-ban végzett felújítási munkálatok alkalmával. Nyugat felől Szent Mihály szobra, melyet tévesen sok leírásban Szent Györgynek neveznek meg. Hover Zsolt Sándor lelkes úr hívta fel a figyelmem erre a tévedésre, elmondása szerint a szobor valószínűleg a régi szentségházban (mely ma is áll) volt, innen került a templom külső falára. Középen, a napóra alatt két egymásnak háttal fekvő, nyitott szájú, kifelé tekintő oroszlán található, melyek között egy megromgálódott szakállas emberfej van. A Lelkesz úr elmondása szerint ez a szoboregyüttes a közeli temetőből került a templom falára, valószínűleg egy római sírt díszített valamikor. Kétségkívül a kő anyaga és faragási technikája jelentősen eltér a

másik két domborműtől. És végül Kelet felől a számomra legkedvesebb szobor, a kígyókat szoptató, vastag hajfonattal ábrázolt leány, a Madárleány.

Magyargyerőmonostor templomfal

A templom kazettáit, a padokat és a karzatot Umling Lőrinc festette, a szószéket Sípos Dávid kőszobrász faragta. Szépek és talán egyediek a fehér tartógerendákat körülölelő szőlőfürtök és ezeken megpihenő, vagy éppen szőlőszemet csipegető fekete madarak, Lelkész úr szerint a lelkekre váró paradicsomi állapotot szimbolizálja a kép.

A templom alatt sírbolt, vagy altemplom volt, ennek félköríves ajtajának egy részlete látszik ma már csak. A szembelevő falból nyíló szentségházban régi kopjafákat tárolnak és itt található a régi templomtorony?? is, mely őrzi a falut megszálló katonák lövéseinek nyomát.

A templom cintermében található a falu egykori református lelkészének, Hory Farkasnak a sírja, akinek leánya, Etelka később „Kalotaszeg nagyaszonnya” lett, Gyarmati Zsigáné.

A templom szomszédságában található a parókia, melyet Anthony Gall ausztráliai építész tervezett, aki Kós Károly örökségét folytatja. Nagyon egyedi ez az épület, kicsit el is üt a falu házeitől, de a tájba beleillik.

A tervezet, utolsó szelet megtekintésére indultunk Magyarvalkóra, három km a távolság a két település között. Az út kicsit gödrös, rázós, de a táj kárpótol. A reggel kapott fénysugár, kicsit megfakulva, de még jelzi az utat, mely csodálatos kasszálók és legelők között kanyarog. Hol piramisformát ölt az élénk ékelődő domb, hol felfekszik a fennsíkra, kicsit koporsót formálva, elhalást szín-

lelve, de a természet még él, és a csendesen lengő fűszálak között ott ékesedik a Szamárkóro, a Bábakalács hirdette az életerőt, mely bármilyen időnek képes ellenállni és megmaradni. A meglátogatott szeletekbe ékelődött települések is állják az idő múlását, bármilyen ellenség tör a falura, délcegen, erősen, szikáran kapnak az élet fonala után és hirdetik a megmaradás fenségét. A domboldal hajlatában előtűnik a templom tornya, jelezve, hogy létezik, hogy áll, hogy őrt áll, hogy megvár.

Magyarvalkó templom

A négy fiatornyos, fazsindelyes templom a domb tetején van, a cinterem közepén, fallal elbástyázva a sírok soraitól. Lépcső vezet fel a bejárathoz, és a földbe vágott lépcsőfokok meg vannak szórva Szent László pénzzel, (40-50 millió éves óriási őskori egysejtűek megkövesedett maradványai) lehet, hogy az ellenség megtévesztése miatt.

Ferenc-rendi barátok alapították a templom elődjeként működő kis kápolnát 1261-ben. 1452-ben a Valkai család átalakította a templomot és kibővítette azt.

A Valkai család egyik tagja, Valkai András értelmiségi volt, aki otthonosan mozgott a fejedelmi udvarban. Históriai énekeket szerzett, legismertebb műve az úgynevezett Ős-Bánk bán, amely 1567-ben íródott és megjelent a Heltai Gáspár nyomdájában. Később 1574-ben újra kiadták, szintén a Heltai nyomdában, a Históriai énekeskönyvben, ekkor már versbe szedve. Ez a mű szolgált forrásként a Katona József drámájához.

A templomot Rákóczi György fejedelem vetette körül kettős fallal védelmi szempontból. A templom 1974-75-ös felújításakor találták meg azt a

csontkamrát, amely a Rákóczi idejében bekövetkezett második tatárdúlás alkalmával, a templomba menekült és itt elpusztult több száz ember maradványait őrizte. Az elhunytaknak a templomkertbe emléket állítottak.

A templom még őrzi az eredeti, katolikus jegyeit, például a szentélyt, szentségtartó fiulkét. A szentély keresztboltozata kétszer hornyolt bordákból

áll. Zárkövei holddal, csillaggal és hatszirmú motívumokkal díszített. A szentségtartófülke arabeszkkel díszített.

A festett, faragott szószék Sípos Dávid munkája, a kazettákat, a karzat tábláit Umling Lőrinc és fia festették. A templom díszét képezik még a festett ajtók, melyek Kelemen Márton munkái és 1807-ből származnak.

Magyarvalkó - Templom külső falán lévő faragás

A templom különlegességei a falába és a kőkerítés falába épített régi kőszobrok, bár nem annyira ismertek, mint a Madárlány a Magyargyerőmonostori templom falában. A valkói templom falában egy (római kori) családot ábrázol a faragvány, míg a kőkerítésben egy szakállas férfifej van.

A kőkerítés öleléséből kilépve, a cinterem színes nyüzsgésében eszembe jutott, hogy vár a Házsongárd. Igaz, hogy a temető itt is szelíden hordja a díszruhát, de nekem mégis csak Ott van dolgom.

A már nyugovóra készülő napocska sugarát megkeresve, máris repülök a feladat teljesítésére. A rossz úton történő dőcögés alatt van időm elköszönni a varázslatos tájtól. A kitérő gazdag volt, felkészített a feladatok teljesítésére. Bejártam egy tündérvilágot, mely a HAZA része, a hazatérő lélek Ott-HON-ja. Eszembe jutott egy idézet, egy mondat foszlány, vagy csak a szellő dúdolta fülembe a szavakat „ami az idegen számára eltűnik, az egy hazatérőnek előtűnik” és eltűnődtem a jelentésén. Én a hazatérő, megtaláltam az eltűnt, a láthatatlan, az eltitkolt, az eltakart, eldugott világot, mely az én szemembe egy csoda, a megmaradás, az idő múltat elővarázsoló és megtartó játéka és ez az a szép világ, mely Ott-HON és az

enyém is, és másoké is, azoké, akik akarják ezt a világot, ezt a HON-t.

A hazatérő eltűnődik és megerősödik a megtalált világ érzékelésével, az Ott-HON ölelésében. Érzéseimbe elkalandozva, ízelve a szavak szemem elé varázsolt valóságát, egy fekete folt jelent meg a tájban, egy holló repült elém, mikor gépemért kaptam, ott hagyott és tovább szállt, aztán letelepedett egy oszlopra és bevárt, megengedte, hogy lefényképezzem, megszemlélt, egyet intett és tovább szállt a barázdák közé. Én, a hazatérő üzenetet kaptam. Istenem, eddig kétszer láttam hollót ilyen közletről tavaly Énlakán és most itt Kalotaszeg határában. A helyek varázsa, a tündéerkertek megvannak, élnek, szárnyra kapnak, és olykor a hazatérőnek előtűnnek, újra eltűnődök az üzenet bontogatásában.

A Házsongárd csendes, a szorgos kezek már díszbe öltöztették, a gyertyák már szórják a megtalálás fényét. Megérkeztem. Az emlékezés panteonjában, a szeretteim hallgatag sokaságába, érzem a holló szárnyának suhintását, tenyeremből a nap kis sugara eloszlik és átadja helyét a gyertyaláng már ébredő, kicsit még reszkető fényének. Emlékezek szeretteim körében.

Székely Gyöngyi

MÚLT KERESÉS – KIRÁNDULÁS⁺

Vannak kérdések melyekre, nem keressük a választ. Kezünkbe kerül egy hír, egy szórólap, és csak egyszerűen jelentkezünk, részt veszünk a meghirdetett, tudomásunkra jutott „kereső úton”, melyet éppen a kirándulás köntösébe öltöztettek számunkra. Boncolgathatjuk az okokat, ki miért lép erre az „útra”, a felfedezés varázsa, a múlt egy kis szeletének megismerése, a kíváncsiság, az egyedüllét, vagy a társaság, egy előadó mítosza, egy sugallat, egyszerűen a kellemes időtöltés vonzza a résztvevőket.

Sok idegen ember, vagy inkább ismerős ember – kik már találkoztak egy előző kiránduláson, előadásán – a megadott napon, reggelen elindulnak, rálépnek egy „útra”, melyet kijelöltek, meghirdettek számunkra az adott időre.

És mi az, amit tapasztalunk az „úton”, mi az, amivel visszatérünk? – talán ez jelenti a kirándulás varázsát. Marad-e valami kis gondolat, valami kis érzés, kis zsidongás a fejünkben? Foglakozunk-e a tapasztalt, a látott emlékekkel, vissza szállnak-e gondolataink egy-egy elhangzott mondat kifejtéséhez, kibővítéséhez, egy-egy gondolat kibontásához, egy-egy üzenet, itt hagyott, vagy feltárulkozó – mert éppen itt az ideje – kép összefüggéseinek, időbeli sajátosságainak, megkeresésére, az elénk tárt kódok feltörésére, az elénk tárt képek meg-látására.

Szeretem a „kirándulásokat”, melyen hagyom magam elkápráztatni a táj, a Kárpáthaza adott zengésének színeivel, dallamaival, üzenetével. Múltunk megismeréséhez szükség van a még fellelhető, vagy az éppen előbújít, a vakolatot magáról ledobó, kivillanó üzenetek meglátására, a helyek varázsának megérezésére és az eltakart, eltitkolt emlékeink megismerésére.

Hát, akkor induljunk el az „úton”. A város zaját elhagyva, a természet máris bontogatja csodás birodalmát, elkápráztatva szemünket, felüdítve lelkünket. Beléphetünk a pirosra festett kapun, melynek kapufélfáját, a megtisztulást elrendelő fehérségbe, a bodza virágába, a Tündérek ottho-

nába öltöztették. A pirosló pipacstengert átlépve, a szemünket megnyugtató zöld kerekesség következik, mely egyben biztat az út megtételére, hiszen a domborulatok mögötti világ rejti a csodákat, melyek feltárását vállaltuk mai „utunkkal”. A völgyek csodáit megismerve következhet az újabb dombtető, melyre felérve körülnézhetünk, megkeresve a következő ösvényt, melyen a lelkünk szökdeléseit, eszménk megfontoltsága egy testté kovácsolja. Így máris megérkeztünk első állomásunkra – Bény községbe.

A korai történelem szemszögéből Bény község a legjelentősebb területegységeinkhez tartozik. A legrégebb történelmi időktől fogva állandóan (megszakítás nélkül) lakott település. Rendkívüli figyelmet érdemel a 9. és 10. századból származó római-barbár település, a 11.-14. századból származó sáncok és árkádok, a 12. században épült Tizenkét Apostolnak felajánlott (felszentelt) román stílusú rotunda (körtemplom), valamint a 13. század elején épült Szűz Mária templom.

A Szűz Mária templom egy kéttornyos prépostsági templom, mely hazánk egyik nevezetes románstílusú építészeti emléke. A templom 1217-ben épült keleti felén a tizennégyesög felével zárt nagy apszis és annak oldalán a tízsög felével zárt apszidiol van, mely nagy kiszökésével szinte kereszthajót képez; az osztatlan hosszanti hajó főkapuja előtt (nyugat felől) széles előcsarnok van, mely hajdan nyitva volt. A soká romokban heverő templomot Scitovszky primás 1862. restauráltatta. A kolostor ma is romokban hever. A prépostságot Omode gróf (az Amadé grófok) őse alapította; 1294-ben a sionhegyi apát, 1516-ban a sági prépostság felügyelete alá helyezték, 1561-ben I. Ferdinánd a nagyszombati jezsuitáknak adományozta. Bény nevét Byntől, Hunt fiától kapta. / V.ö. Lehocsky T., Lévai és bényi régiségek (sáncok) Arch. Ért. 18.; A bényi monostor, Századok, 186./*

⁺ A MBE magyarságkutató hallgatóinak kirándulása Bénybe (Szlovákia) Dr. Tomory Zsuzsa szellemi vezetésével

Ennyi dióhéjban a fellelhető leírásokból, a település ismertettét múltjáról. Ami engem megérintett, mondhatnám megmaradt és foglalkoztat, az a Szűz Mária templomban fellelhető apró kis oszlopdísz, faragvány, mely egy üzenet számomra, hogy lám ebben a templomban jelen vala a női minőség. Az áldott állapotban lévő, áldozó asszony, oszlopban megfaragott alakja, mely kiemelkedik a mellette lévő két másik oszlop növényi faragásaiból, jelezve, hogy az elnövényesedett világnak, van folytatása, ez a kis szobrocska hordozza egyben a templom üzenetét, a csodát, melyet őseink hátrahagytak számunkra és az idő foga sem tudta eltakarni.

A templom egyéb érdekes faragásai – például az áldozási jelenet, mely körülöleli a számára helyet adó tartópillért, és a templom egyéb részletei annyira elragadták a látogatókat, hogy sokan elhaladtak a templom egyik szegletében felállított aratókoszorú mellett. Pedig nem véletlenül került ide ez a jelkép, hiszen ilyen apróságok, látszólag nem oda illő dolgok mentik át hagyományainkat, ezek hordozzák őseink üzenetét. Ilyen apróságoknak köszönhető, hogy nem halt ki a magyarság, még a Szlovákfennhatóság alatt is évről évre megújítja, felújítja, átmenti az ősoktól kapott tudást.

Mit rejt a korona formáját magán hordozó aratási koszorú? A helyi plébánossal, Nagy Andrással beszélgettünk a koszorúról. Elmondása szerint ezen a vidéken és a szomszédos településeken is hasonló koszorúkat készítenek, de a formát, a mére-

tet tekintve minden településnek megvan a sajátos jegye. Ezek, lehet, hogy apró kis különbségek, de az érdeklődő számára hordozzák a felismerés kódját. A szalagok fonata, mérete, a koszorú formája, a díszítés elemei, a csüngők száma és mérete, a csüngők alján elhelyezett fonások, harangok, csörgők, kereszték mind, mind ismertető jegyek. A bényi sajátosság például, hogy fiú és lány babákat helyeznek a koszorúra, helyi viseletbe öltöztetve, aprólékosan visszaadva a hely őrzött, nemzedékről, nemzedékre átmentett sajátos öltözetét. A babák ruhája aprólékos és korhű, a fiúbaba oldalán még a bicska is ott lóg. A bényi aratókoszorú, Szentkoronánk jegyeit hordozza magán, megtűzdelve a hely sajátosságaival, közvetítve a teljesség szentségét. A plébános úr elmondása szerint a településen az aratási ünnepségre készítik el a koszorút, mellyel felvonulnak a településen, majd az ünnepségek lezárultakor a templomba viszik, ahol áldás után elhelyezik a templomban a koszorút és itt egy évig őrzik, vigyázva a benne rejlő emlékek, hagyomány, erő, átadott ismeret, a megkapott és továbbadandó tudás szimbólumainak a tisztaságára. Kicsit utánanéztem az aratókoszorúknak és az alábbiakat találtam:

Tátrai Zsuzsanna és Karácsony Molnár Veronika említést tesznek az aratókoszorúk különféle alakjáról, például csigaszerűkről, a korona formájúakról vagy a koszorú alakúakról. Mint írják: „A legtöbb helyen harang alakú favázra erősítették a búzát. A koszorút a legszebb búzakaralászból fonták, gyakran mezei virágokkal és szalagokkal is díszítették. Kézben, rúdon vagy fejre helyezve viték.” (1997.)¹

A Jeles napok, ünnepi szokások című kiadványban olvassuk, Manga János hivatkozását, hogy „A bényi (Esztergom vm.) és érsekvadkerti (Nógrád vm.) aratókoszorút vivő menetben férfi- és női alakot ábrázoló figurákat is vittek, zsúpból készített, felöltöztetett bábok voltak ezek, melyek néhol a farsangi és szüreti szokásokban is megjelennek.” (1977.)²

Ujváry Zoltán a következőképpen fogalmaz: „A nyári időszak szokáskörében aratási antropomorf

¹ Csáky Károly – Szent Ivántól Erzsébet napig / Liliium Aurum, 2008

² Csáky Károly – Szent Ivántól Erzsébet napig / Liliium Aurum, 2008

bábuk jelentek meg. Az ide tartozó szokások lényege az, hogy az aratás befejezésekor gabonából gyakran az utolsó kévéből, esetleg fából, rongyból bábut készítettek és a mezőről a lakóhelyre vitték. Kontaminált változatok szerint az aratót az utolsó kéve gabonájával borították körül, és így mint szalmajelmezes alak haladt az aratási menetben.”³

Sajnos a szalmabábuk helyett most már a koszorúkra műanyag babákat helyeznek. Hogy a váltás mikor és miért történt nem sikerült még megtudni, de talán érdemes foglalkozni a kérdéssel a továbbiakban.

És akkor egy dal, mely megmaradt, átmentődött a múltból, a lányok a koszorúk készítése közben ezt énekelték:

*„Búzakalász, nyújtózzál,
Az abroncsra fonódjál!
Lányok, ti is fonjatok,
Nekem kalászt adjatok
Az én koszorúmba.*

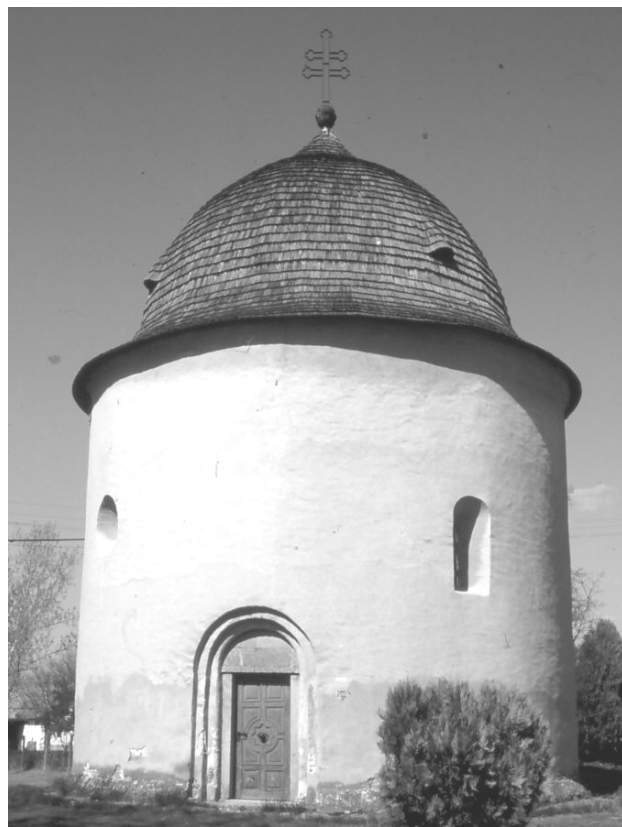
*Ki-ki szedjen jó korán
A világból szaporán,
S adja ide fölfüszve
Szépen koszorúba.
Bokrétába a rózsát,
A fehéret s pirosát,
Szalagokkal fonjátok,
S nekem ide adjátok
Az én koszorúmba.”⁴*

³ Ujváry Zoltán – Népi színjátékok és maszkos szokások /Debrecen 1997

⁴ Csáky Károly – Szent Ivántól Erzsébet napig / Lilium Aurum, 2008

A Szűz Mária templom mellett található a Tizenkét apostol rotundája.

Leírások szerint románkori kápolna, a XII. századból. Sisakszerű tetejét fazsindely fedi, középcsúcsán Szent István király apostoli kettőskeresztje látható. Az épület 1683-ban megrongálódott és több mint 70 évig állt gondozatlanul. 1755 után lett barokk stílusban felújítva. 1944-ben – a bombázás következtében – levált a kápolna barokk vakolata és előjött az eredeti románkori állapot, mely falfestményeket rejtett. Most már sajnos a románkori falfestmény töredéke látható. A körfalban 12 boltíves mélyedés, ülőke van – és az itt átélt hangjáték, zúgás-búgás jelentette számomra az igazi élményt.

A kápolna bemutatása, a beszélgetések, és a közös éneklés után, néhányan még bent maradtunk a kápolnában. Beültem egy fülkébe és behunytam a szemem. Egyszer egy igen érdekes hangra ébredtem, mintha belőlem áradt volna, mintha a saját rezgéseim hullámai terjedtek volna tova, de egyben behálózott egy olyan zsibbadás, melytől nehéz, talán nem is akarok megszabadulni, ez egy különösen megélt hangulat. Meglepetten kerestem a választ, honnan jön ez a hang? Beszűrődik, vagy a fülkében van? Mi ez a rezgés?

Aztán rájöttem – szemem kinyitva és keresve a választ – egy másik, tőlem távoli fülkében Hervay Tamás barátom énekelt. (Énekelt, mert templomban vagyunk.)

Ezt a hangot, ezt a rezgést nem tudom elfelejteni és ez segített megérteni a hely fontosságát és kicsit megérezni a beavatási SZER-ek tartásának, résztvevőkre ható erejét. Egy szó, egy mondat elhangzott egyik fülkében és az körbe járta a többi fülkét is, de a hang egy olyan rezgéssé változott, mely képes megérinteni a fülkék „lakóit”.

Biztosan, hogy megváltoztak a résztvevők gondolatai, az esetlegesen negatív hozzá állások megintogtak, megszakadtak, hiszen a hangnak az ereje eltörölte a „másképpen gondolkodók” szavakba való kitörését. A rezgések bénítottak, vagy buzdítottak, a hang, a határozat, a gondolat súlyának megfelelően. Ezen a helyen a hangok tiszták és csengenek, mint az igazi kristályok. Aki pedig nem bírja elviselni a tiszta csengést, az kiáll a körből.

Ilyen tapasztalatok szerzéséért jó az „útra” lépni, hiszen az élmények nem maradnak el, múltunk bennünk él, ilyenkor felszakad, kiszabadul, a bennünk lévő, lehet már elfáradt, elfásult molekulák, részecskék fogságából, ezáltal mintha megtisztulna egész lényünk, a természet frissességével összeborulva egy erőhullám végig simítja bemélyedt ráncainkat.

Gondolataimba burkolózva érkezünk meg „utunk” következő állomására. Érdekes kíváncsiság, nyugtalanság kerít hatalmába, mielőtt belépek a helyi templomba, valami van bent, valami vár rám. Fokozódik, a már utamat szegélyező élmény. Megérint a hely. Zselizen vagyunk.

Zseliz és vidéke már az őskorban lakott terület volt. A Kőkorszak idején a Garam folyó bal, illetve jobb partján megélhetésre talált az itt élő paleolit-, neolitikori ősember.

A városról az első írásos emlék 1075-ből származik. Garammikola városrész nevével először a garamszentbenedeki apátság alapítólevelében találkozunk. Zseliz mint helységnév oklevelekben először 1209-ben fordul elő.

A középkori Zseliz történelme érdekes. A királyi birtokokat földbirtokos családok örökölték. Először a Becseiek – Becsei Imre, majd halála után három fia: Töttös, Vesszős és Tövises volt a helység ura. Később az említett családba házasodtak be a Dessewffy, majd az Eszterházy család tagjai, végül a Breunner hercegi család örökölte a birtokot.*

A Szent Jakab római katolikus plébániatemplomot látogatjuk meg, melynek helyén már 1081-ben román stílusú templom állt, védőszentje Szent György volt. Építtetője a Zselizi család leghíresebb képviselője Atha volt, aki egykor az ország nádori tisztségét viselte. A helyi esperes-plébánostól Galgóczi Rudolftól még sok érdekességet hallunk a település családjairól, történetéről, a templomban található freskókról, képekről.

1353 és 1388 között építették a gótikus templomot a román stílusú templom helyén. Az időmeghatározásban segítenek a fennmaradt freskók, melyből eredetileg 14 volt. A középkori templomok ilyen gazdag képanyaga természetes volt, hiszen ezek jelentették a szegények bibliáját. Mára csak 3 maradt, 2 a szentélyben és 1 a templomhajó jobb oldalán. A többi 1945-ben elpusztult, amikor a templom tornyát a németek felrobbantották. A freskók korának megállapításában segített az a falikép, amely Becsei „Vesszős” György halálát, illetve külön-ítéletét ábrázolja. A képet Margit asszony, György leánya készítette, a jobb felső sarokban, kék alapon olvashatjuk nevét: „Apjáért, Margit leánya, apja dicső emlékére”.

Becsei Vesszős György kegyetlen lelkületű lovag volt. Részt vett Nagy Lajos király olaszországi hadjáratában. A király által reá bízott területeket kifosztotta, temérdek zsákmányra tett szert. Budára érkezve, hogy ne legyen feltűnő mennyi kincset bitorol, Aquincumból egy római szarkofágot kiürített, ebbe helyezte el kincseit és azt a látszatot keltve, hogy halott katonát hoz, Zselizre menekítette vagyonát. A templom építésekor Becsei a

szarkofágot a templomnak adományozta, mely így oltárasztallá alakult.

A gyilkosságok, kegyetlenségek egy idő után nyomták Becsei V. György lelkét. Bűnei feloldozását keresve, útra kelt és a középkori híres zarándokhelyre, a spanyolföldi Compostellába ment. Fél évig remetéskedett a compostellai Szent Jakab legendás, csodatevő síjánál. Böjtölt, imádkozott, szőrcsuhában járt, de megnyugvást nem talált. Felkerekedett és tovább ment Írországba, itt alászállt Szent Patrik barlangjába. Az alámerülés előtt tizenöt napot töltött böjtben, imádkozásban. Itt elnyerte az örök üdvösséget, megszabadult bűneitől. *

Jó hallgatni a Plébános urat, aki lelkesen és nagy-nagy szeretettel mesél a templom történetéről és természetesen az ezzel szorosan összefüggő településről, ennek hírességeiről. Kíváncsian jártam körbe az oltárt és sokáig néztem, a Becsei Vesszős György halálát és ítéletét ábrázoló képet. Elgondolkodtató ez a freskó, számomra szimpatikus az Apa és Leánya viszony, mennyire tisztelhetette Margit Édesapját, hogy ilyen emléket állított számára. Bár a Plébános úr elsorolta a képszalagok fordítását, csak részben tudtam megjegyezni. Utána néztem és a következő leírást találtam, Bálint Sándor kalendáriumában:

A halott Becsei György szájából kiszálló, gyermekalakban ábrázolt lélek Krisztushoz fordul irgalomért, kérését Mária is támogatja. A halottaságnál álló angyal, nyilvánvalóan Mihály, György töredelmére, az ördög pedig bűneinek sokaságára hivatkozik. Az ördög képszalagján: HANC ANIMAN PECCATO QUAM NINIVE PLENAM NOSCO, vagyis: úgy ismerem ezt a lelket, hogy bűnökkel telt, mint Ninive városa. Az angyal szalagján: SI PECCAVIT NECE PRESSA OPEM ROGITAVIT, azaz: ha vétkezett is, a halál gyötrelmében segítséget kért. A kisgyermek alakjában elszálló lélek szalagján: NUNC X (RISTE) MORTE ME SALVE TUA PRECOR TE, magyarul: most ments meg halálot érdemből Krisztus. A Mária jobb kezéből kinövő szalagon: HANC QUI SUXISTI FILI VENIAM PRECOR ISTI, azaz: fiam, aki ezt az emlőt szoptad, bocsánatot kérek neki. Krisztusnak az Atyához intézett szava: VULNERA CERNE PATER FAC QUOD ROGITAT MEA

*MATER, vagyis: Atyám, tekintsd sebeimet, és tedd amit édesanyám kér. Az Atya megígéri György üdvözülését.*⁵

Az igazi meglepetés számomra ebben a templomban akkor történt, amikor a templomhajó jobb hátsó falán megláttam a Fekete Madonnát. Erről a képről nem szólt a plébános úr. Ismét egy „szellet” a múltunk és jelenünk ellentéteiből egy szent helyen, egy templomban együttzárva „gyilkos és áldozat”. Hol a felismerés, hol a magyarázat?

Becsei Vesszős György és a karzat alatti szegletben hangtalanul meghúzódó áldozat, Zách Felicián, Sebe nevezetű leányának testvére Zách Klára. Zách Klára, akiről Nagy Lajos király készített képet, ez a fényeshegyi Fekete Mária, ahogy a Magyar Pálos hagyomány tartja.

Becsei Vesszős György üdvösséget nyer, bár bűnei között ott van a Károly Róbert király ítéletét végrehajtó, Zách családdal szemben elkövetett emberélet elenni cselekedete, s ezt megörökíti a lánya által elkészített és felajánlott freskó, míg a másik, a Lengyel internált katonáktól 1944. február 2.-án, Gyertyaszentelő Bódog asszony napján, kapott fényeshegyi Szűzanya képe, aki mögött meghúzódik Zách Klára, kit csak azért nem öltek meg a család többi tagjával együtt, mert Nagy Lajos ragaszkodott hozzá, de sajnos az elcsúfítását már nem tudta megakadályozni.

A Magyar Pálos hagyomány úgy tartja, hogy a képet Nagy Lajos király, Zách Kláráról készítette, mikor a király leprás lett, és ezt annak tudta be, hogy Károly Róbert, az ő apja, kivégeztette a Zách családot. Egyedül csak Klárát hagyták életben, mivel gyermekkori játszótársa volt Lajosnak, de büntetésül elcsúfították az arcát. Lajos vezeklésül, Kláráról készített egy idealizált Madonna képet, de Szkíta nemzeti rítus szerint, a gyász jelét, az arcon lévő bevágást is megejtették, mint ahogy ezt Hérodotosz műveiben is megtaláljuk, ősi szkíta rítusként megfogalmazva. (Természetesen erre a Lengyel hagyomány másként emlékszik, mint ahogy a Pálos Rendel kapcsolatban sok minden egyébre is.)⁶

⁵ Bálint Sándor – Ünnepi kalendárium II.

⁶ (Fekete) Lengyel Madonna – Rostás László

A Becsei család múltjához két véres cselekedet fűződik. Becsei Imre ölte meg Zách Felicián, Sebe nevezetű leányát, Becsei György pedig Károly Róbert vetélytársát, Durazzói Károlyt.

Nos Klára, arcán a kettős vágással az, aki csendesen, szomorúan, de méltósággal viseli a rajta ejtett sebeket. Hallgatagon figyeli a gyilkos üdvözülését.

Megérintett a történet, ráléptünk egy „útra” mely tartogat jót és rosszat, de részünkké és sajátunkká válik egy-egy kapott történet. Vajon hány olyan szenthely van még körülöttünk, ahol ott áll az áldozat és a lesújtó, a kegyetlen, de idővel üdvösségért könyörgő gyilkos? Melyik kép előtt állunk meg? Melyik faragás kerít hatalmában? Hol van az a kis rejtély, felfedezés, meglátás, mely belénk hasít, és amellyel foglalkoznunk kell? Melyik „utat” követjük?

Elindultunk egy kirándulásra, ráléptünk az „útra” és múltunk ott hömpölyög előttünk, vannak rezgések, vannak hangok, színek, képek, gondolatok és csak haladnak néha cérna vékonyan, néha felduzzadva tömött sorokban. Mindenki felpakol, zsákjába csomagol egy szeletet a végtelen, felde-

rítésre, meglátásra váró, dombok közt kanyargó „utak” gyümölcséből. Tudom, hogy soha nem vagyunk egyedül, a bodzavirággal díszített kapun belépve, ott a pipacs tenger. Istenem mennyi piros, mennyi vér, mennyi értünk ontott vér – de a tenger zsugorodik, széle szárad, a pipacsszirmok peregnék, Földanyánk keblébe zárja, erőtlenné teszi Őket – és helyükön emeli fejét a kalász, Krisztus Urunk magokba itatott arca.

Az „utunknak” csak pillanatnyilag van vége, az újabb üzenet már fogalmazódik, a vakolat már csendesen pereg valahol, és minket hív, vár a templom tisztaságát, fényjátékát körülhatároló misztérium.

A *-al jelölt részeket internetes hálózatról idéztem